

Ulrika Lagerlöf Nilsson, doktorand
Historiska institutionen
Göteborgs Universitet

Eliten inom Svenska kyrkan under 1900-talet

Diskussionsunderlag för SEC-seminarie, ILU

Uppsala universitet

23 februari 2005

Introduktion

Föreliggande uppsats är en kortare presentation av mitt avhandlingsprojekt om eliten inom Svenska kyrkan under 1900-talet. Den preliminära titeln på avhandlingen är "Vägen till biskopsstolen. Karriär, rekrytering och nätverk bland biskopar i Svenska kyrkan under 1900-talet." Avhandlingen ingår som en del i det större flervetenskapliga projektet vid Göteborgs universitet *Kön och den sociala reproduktionen av eliter i ett komparativt perspektiv*, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond och lett av min huvudhandledare Anita Göransson. Företrädare från historia, statsvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap finns med i projektet och det övergripande syftet är att undersöka förhållandet och sambandet mellan makt och kön inom olika samhällsområden. Hur blir det möjligt att nå makt inom de skilda områdena och vad är det som gör att män i större utsträckning än kvinnor når dessa positioner? Projektets tyngdpunkt ligger på nutid, och en enkätundersökning genomfördes våren 2001 bland 3300 ledare inom den svenska eliten. För att möjliggöra en jämförelse av utvecklingen över tid görs också en historisk undersökning inom varje delområde.

I likhet med det övriga projektet hämtar jag teoretisk inspiration i min forskning från Pierre Bourdieus begrepp om fält och kapital. Därför är jag intresserad av att få ta del av era synpunkter angående hur jag kan använda mig av dessa begrepp på lämpligast sätt i min forskning. Jag vill visa en del av de mönster som jag har funnit i mina empiriska undersökningar, vilka jag antar finns möjlighet att föra en intressant diskussion runt.

Syftet med uppsatsen

Uppsatsens syfte är att ge en kortare presentation av det kyrkliga fältet samt vad som karakteriserar eliten inom fältet under 1900-talet. I min forskning utgår jag från att biskoparna utgör eliten inom Svenska kyrkan, eftersom de har varit innehavare av de högsta formella positionerna inom det kyrkliga fältet. Jag söker svar på frågan vad som karakteriserar det

svenska episkopatet under denna period med avseende på deras familjebakgrund, utbildning och karriärväg? Finns det en social självreproduktion bland biskoparna och hur ser den i så fall ut? Hur exklusiv var elitgruppen? Var det t.ex. vanligt att de rekryterade biskoparna kom från prästfamiljer?

Jag har i undersökningen fokuserat samtliga befintliga biskopar inom Svenska kyrkan från 1900-1999.¹ 93 personer utnämndes till 104 olika biskopspositioner under seklet. Samtliga 93 personer finns med i undersökningen. Undersökningen bygger främst på personbiografiskt material om dessa personer, vilket är hämtat från olika kalendrar, herdaminnen, matriklar, biografier, memoarer osv. Jag har också använt protokoll och handlingar från Biskopsmöten, vilka finns tillgängliga i Biskopsmötets Arkiv (Uppsala). För närvarande håller jag på med en stor genomgång av brevmaterial, som finns efterlämnat efter ett antal biskopar. Resultaten av dessa undersökningar kan jag dessvärre inte redogöra för än eftersom arbetet är pågående. Innan jag går vidare och söker svar på mina uppställda frågeställningar vill jag kort nämna något om avhandlingen i sin helhet; dess problem, syfte och frågeställningar.

Avhandlingens problemformulering, syfte och frågeställningar

Huvudproblemet i avhandlingen utgår från att det finns en hierarki inom Svenska kyrkan där det (som inom alla samhällsområden) finns en mindre och avgränsad grupp, en elitgrupp, som innehar de högsta formella positionerna som är möjliga att erövra inom fältet. Problemet som fokuseras i avhandlingen är därmed att undersöka hur det blev möjligt för biskoparna att nå dessa högsta positioner. Hypotetiskt kan man anta att det finns olika typer av tillgångar som varit viktiga för att biskoparna skulle kunna göra karriär inom det kyrkliga fältet. I avhandlingen blir det därför viktigt att undersöka vad dessa tillgångar har inneburit samt vilka mönster som kan konstateras angående detta. En annan hypotes som jag arbetar utifrån är att tillgången till informella relationer i form av släktskap och vänskapsband bidrar med tillgångar som blir ett viktigt symboliskt kapital i kampen att erövra de ledande positionerna inom fältet.² Därför är det också viktigt att i avhandlingen fokusera vilka dessa informella kontakter var och vad de innebar. Frågan är dessutom om det finns en social reproduktion

¹ Anledningen till att jag väljer detta årtal som slutår är att de formella premisserna för hur biskoparna väljs och utses förändrades när kyrkan skiljdes från staten 1 januari 2000. Formellt sett har staten inte längre något inflytande över vem som blir biskop i Svenska kyrkan. Se vidare i *Kyrkoordning med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan* (2002), s. 48ff., 119.

² I mitt avhandlingsarbete handlar det på ett sätt om att skriva "segrarnas historia". För att få en heltäckande bild av vad som bidrar till att man får framgång och lyckas göra karriär inom det kyrkliga fältet borde även de som

bland svenska biskopar och hur den i så fall ser ut? Finns det en förändring över tid när det gäller detta?

Inom tidigare elitforskning har det framhållits att det är viktigt att undersöka elitens egen självbild eftersom elitens uppfattning om sig själv, sin position och sin samhällsroll utgör grunden för deras legitimitet.³ Svenska kyrkans position i samhället blev under 1900-talet alltmer marginaliserad. Kyrkan förlorade allmänt både samhälleligt och kulturellt inflytande under seklet, vilket bidrog till att den också förlorade prestige. Som en konsekvens av detta var inte heller biskoparnas position, som ledare för denna kyrka, längre given och deras möjlighet till inflytande minskade i takt med att kyrkan förlorade mark i samhället. En problematik uppstod därmed som biskoparna måste hantera för att fortsätta kunna legitimera sin position, dels inom det kyrkliga fältet men också för sin roll i samhället. Trots detta utgjorde biskoparna i Svenska kyrkan fortfarande en elitgrupp, såväl inom kyrkan som i det övriga samhället. Deras åsikter i etiska och moraliska frågor efterfrågades alltjämt, även om det blev allt svårare för biskoparna att få gehör för sina åsikter när det väl skulle fattas beslut. Å ena sidan präglades kyrkan alltså av det yttre hotet att kyrkan förlorade sina privilegier i samhället och till viss del också sitt inflytande inom olika samhällsområden. Å andra sidan växte en ny form av självmedvetenhet fram, vilket fick betydelse både för kyrkans egen identitet liksom för dess ledare, biskoparnas självsyn.⁴

Under 1900-talet är det framförallt två stora och centrala maktfrågor som är aktuella inom det kyrkliga fältet, och som också har påverkat kyrkans utveckling under 1900-talet. Det handlar om kvinnoprästfrågan och kyrka-statfrågan. Flera biskopar var aktiva i debatten som uppstod runt dessa frågor. Ett hypotetiskt antagande är att inställningen och agerandet i dessa frågor påverkade möjligheten för vidare karriär inom det kyrkliga fältet. Det är också viktigt att studera hur de skilda nätverken som biskoparna finns delaktiga i agerar i dessa frågor och på vilket sätt de blir instrument för att påverka utvecklingen i nämnda frågor.

Syftet med avhandlingen blir med utgångspunkt från ovan kort beskrivna problemformulering dels att analysera biskoparnas formella karriärvägar och karriärmönster men också att fokusera hur de informella kontakterna i form av släkt- och vänskapsband bidrog till att biskoparna lyckades att nå sina positioner. Syftet är också att undersöka och förklara biskoparnas agerande för att legitimera sin position, vilket sker genom att fokusera deras agerande i bl. a. de två ovan nämnda maktfrågorna om förhållandet mellan kyrka och

inte utnämndes till biskopar fokuseras. En avgränsning av arbetet har dock medfört att detta inte blivit en del av mitt syfte.

³ Se t.ex. Stenlås (1998), s. 294 och Suleiman (1978), s. 127.

stat samt frågan om kvinnliga präster. Hur och varför har biskoparna agerat i dessa frågor? Vilka strategier låg till grund för deras handlande? Syftet med denna undersökning är också att klargöra om inställningen i dessa frågor har bidragit eller hindrat biskoparnas möjlighet till att positionera sig inom fältet, även efter att de har nått biskopspositionen. De huvudfrågor som skall undersökas samt analyseras i avhandlingen är följande:

- Vilka typer av kapital bidrog till att biskoparna lyckades att göra karriär inom det kyrkliga fältet? Blir vissa mönster tydliga och vad innebar de i så fall?
- Vilken betydelse har de informella relationerna i form av släktskap och vänskapsband haft för biskoparnas karriärmöjligheter både inom det kyrkliga såväl som inom det akademiska fältet?
- Förekommer det en social självreproduktion bland svenska biskopar under 1900-talet? Om så är fallet kan den anses som omfattande, och i så fall i förhållande till vad?
- Har biskoparnas ställningstagande i frågan om kvinnliga präster samt kyrkans förhållande till staten påverkat deras möjligheter till karriär inom det kyrkliga fältet under 1900-talet?

Svenska kyrkan som fält

I undersökningen om svenska biskopar definieras Svenska kyrkan som ett fält. Enligt Bourdieus definition är ett fält ett socialt rum eller en social arena där ett spel pågår av sociala relationer mellan individer och institutioner som konkurrerar om samma belöning och där man strider om något som är gemensamt för dessa. Det man strider om är ansamlandet av olika former av kapital, främst symboliskt kapital, vilket är av betydelse för att bli en av de ledande inom fältet. Det pågår alltså en ständig kamp mellan aktörerna på fältet. Samtidigt är just dessa aktörer förenade i kampen mot en gemensam motståndare som försöker att ta kontrollen över fältet och som tillika hotar fältets autonomi i förhållande till andra fält.⁵ Svenska kyrkan kan därmed definieras som ett fält. Med Svenska kyrkan avser jag området där organisationen Svenska kyrkan utövar sin aktivitet, vilket jag i min forskning betecknar som fält. Inom det kyrkliga fältet finns flera sinsemellan konkurrerande institutioner och positioner, vilka på samma gång är samlade runt en gemensam nämnare, doxa, vilken i kyrkans fall utgörs av trosföreställningen att det finns en Gud som har betydelse för människors liv och leverne.

⁴ Se t.ex. Ekström (2003), s. 31f., Jergmar (1970), kap.3, Aulén (1953), s. 69f., Rodhe (1930), s. 346.

⁵ För vidare diskussion om fältbegreppets struktur se Bourdieu (1999), s. 45f. och Broady (1991), s. 266ff.

Under stora delar av 1900-talet var Svenska kyrkans gränser inte självklara. Som tidigare nämnts blev kyrkans position i samhället alltmer marginaliserad under 1900-talet, vilket bidrog till att kyrkan periodvis befann sig i en form av identitetskris. Enligt flera forskare påbörjades denna "kris" under slutet av 1800-talet och fortgick i början av 1900-talet i samband med att flera större samhällsförändringar tog form. Frikyrkornas intåg på den religiösa arenan liksom samhällets genomgripande omvandling till följd av industrialisering och urbanisering, var faktorer som bidrog till att Svenska kyrkans tidigare starka inflytande över människors liv inte längre var så självklar. På samma gång har det under hela 1900-talet pågått en ständig debatt om var gränserna mellan det kyrkliga fältet och det politiska fältet skulle gå. Svenska kyrkan var tills år 2000 en statskyrka med täta band till den svenska staten. I egenskap av statskyrka har det ständigt funnits ett beroendeförhållande mellan staten och Svenska kyrkan, vilket samtidigt har bidragit till att ett slags konfliktförhållande uppstått mellan dessa. Två olika fält, det politiska och det kyrkliga, har alltså konkurrerat om att ha den avgörande och beslutande makten över det kyrkliga fältet. Svenska kyrkan var en del av det statliga fältet där politiker, som t.ex. ecklesiastikministern, hade den beslutande makten över kyrkan, samtidigt som kyrkan hade sin egen ordning, vilken periodvis kom i konflikt med vad som propagerades för inom det statliga och det politiska fältet. Diskussionen om att kyrka och stat eventuellt skulle skiljas åt påbörjades redan under mitten av 1800-talet. Men det skulle krävas många förhandlingar och diskussioner innan kyrkan i formell mening kunde skiljas från staten. Även om Svenska kyrkan idag är en organisation bland andra, och i formell mening är "fri" från den svenska staten, finns det fortfarande en viss koppling kvar mellan kyrka och stat.

Biskop i Svenska kyrkan – en ambivalent elitposition

I min forskning har jag, som framkommit ovan, avgränsat den kyrkliga eliten till att gälla biskoparna. Det går också att hävda att det finns andra former av höga formella positioner inom det kyrkliga fältet. Biskoparnas position går dock att särskilja från dessa eftersom biskopspositionen som sådan innehar ett högt symbolvärde inom fältet. Det är även detta symbolvärde som blir ett symboliskt kapital för biskoparna när de ska legitimera sin position och göra anspråk på rätten att utöva auktoritet inom fältet.⁶

Det långa socialdemokratiska regeringsinnehavet som funnits i Sverige har påverkat kyrkans förhållande till staten. Detta förhållande har periodvis varit ganska spant och

⁶ Angående liknande resonemang se Gunneriusson (2002), s. 20f.

båda parter har velat värna om sitt område och sin möjlighet att utöva makt över och inom det kyrkliga fältet. Inom det socialdemokratiska partiet fanns generellt en uttalad skepticism mot kyrka och religion. Men det är missvisande och alltför förenklat att säga att socialdemokraternas syn på kyrkan enbart var negativ. Den dialog som fanns mellan parterna, i alla fall periodvis, berodde inte minst på vilken inställning ministern som ansvarade för kyrkliga frågor hade till kyrka och religion.⁷

Kyrkan, som en del av staten, ville periodvis tydligt markera sina inomkyrkliga ställningstaganden som emellanåt gick i strid med vad som gällde inom det statliga fältet. Som exempel kan nämnas diskussionen om kvinnliga präster. Staten drev frågan om att prästämbetet skulle bli öppnas för kvinnor som en jämställdhetsfråga. Inom kyrkan fördes också debatten om kvinnors tillträde till prästyret, men inte främst som en jämställdhetsfråga. Snarare var det behovet av kvinnlig arbetskraft som efterfrågades inom kyrkans verksamhet. Det rådde dessutom prästbrist och den tilltagande urbaniseringen hade bidragit till att prästen fått nya arbetsuppgifter, inte minst i städerna. En del av dessa uppgifter menade man kunde lämpa sig väl för kvinnliga präster.⁸ Men framför allt var frågan om kvinnliga präster en teologisk fråga inom det kyrkliga fältet. Den utdragna diskussionen inom kyrkan i den här frågan blev också en bidragande faktor till att beslutet fördröjdes.⁹

En ytterligare viktig politisk såväl som inomkyrklig fråga under hela 1900-talet har varit det eventuella skiljandet mellan kyrka och stat, vilken också har påverkat förhållandet mellan parterna genom åren. Biskoparna hade ett andligt ledarskap att förvalta samtidigt som de var politiskt utsedda ledare för en organisation inom den svenska staten. Med detta som bakgrund går det att konstatera att positionen som biskop innebar dubbla lojaliteter, dels gentemot den svenska kyrkan, men också mot sin arbetsgivare - den svenska staten. De undersökta protokollen från Biskopsmöten under perioden 1902 till 1960 visar att biskoparnas dubbla lojalitet och ambivalenta relation till sin position var ett ständigt återkommande tema vid dessa möten. Biskoparna förde därför en kontinuerlig diskussion angående hur detta skulle hanteras när de vidare skulle agera i olika frågor.¹⁰ Den engelske sociologen Kenneth Thompson har i en artikel om biskoparna i Church of England konstaterat liknande tendenser som jag har funnit för biskoparna i Svenska kyrkan. Han menar att de

⁷ Se vidare Ekström (2003).

⁸ Se vidare Lagerlöf Nilsson (2001).

⁹ Beslutet om att prästämbetet skulle bli tillgängligt för kvinnor fattades vid Kyrkomötet 1958. Lagen om kvinnors behörighet till prästyret gällde fr.o.m. 1 januari 1959. De tre första kvinnorna prästvigdes i april 1960.

¹⁰ Biskopsmötets arkiv innehåller bl.a. material i form av protokoll med bilagor för åren 1902-1912, 1919-1989. Jag har gått genom Biskopsmötets samlade volymer för åren 1902-1912, 1919-1926, 1927-1929, 1950, 1951-1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958 januari, juni, 1958 augusti, 1959, 1960 januari, 1960 april.

engelska biskoparna tenderar att ha ett ambivalent förhållande till sin position, vilken på samma gång är en position inom det statliga såväl som inom det kyrkliga fältet.¹¹ De "dubbla lojaliteterna" kunde periodvis vara ganska motstridiga och man kan tänka sig att de till och med gav upphov till en form av identitetskris hos biskoparna. På vems sida skulle man stå, och mot vem skulle man vara lojal? Problematiken uttrycks också av biskoparna då de gång på gång återkommer till det faktum att deras ämbete främst är ett "kall", och att den personliga betydelsen för att utföra denna kallelse är begränsad.

Trots att biskoparna som en samlad kollegial grupp står enade i kampen för att försvara och upprätthålla sin position inom det kyrkliga fältet är deras position underställd det statliga fältet som genom att utnämna biskopar legitimerar vem som blir innehavare av elitpositionen. Därför skall uppsatsens fokus riktas dels på hur valen och utnämningar av biskopar formellt går till, men också på *vem* som blir innehavare av dessa elitpositioner.

Biskopsval

I samband med biskopsvalen framkommer det tydligt hur staten har haft möjlighet att utöva sin makt att avgöra vem som till sist blev biskop. Svenska kyrkan som organisation är indelad i 13 stift, vilka sinsemellan varierar när det gäller yta, invånarantal, antal församlingar samt därmed även antalet präster.¹² I varje stift finns en biskop som tillika är stiftschef och vars uppgift är att vara såväl andlig som administrativ chef för stiftet. Uppsala stift är ärkestiftet och biskopen i detta stift är även ärkebiskop.¹³ Som sådan innehar han den främste positionen bland biskopar, är kyrkans officiella företrädare samt ska vara dess *primus motor*.

Även om det är svårt att finna formella krav för vem som kan bli tänkbar kandidat till biskop, finns det i kyrkolagen väl formulerat hur ett biskopsval skall gå till samt vilka personer som kan inneha denna position. Enligt Rune Imberg har alla biskopsval från stormaktstiden fram till 1964 års biskopssvalslag i princip haft sin utgångspunkt i 1686 års kyrkolag där det står:

Par. 1 När ett biskopssäte bliver ledigt, skall kapitlet Oss sådant tillkännagiva och sedan efter Vår däröver erhållna tillåtelse och befallning med klerkeriet på deras /ed och/ samvete nämna sådana män, som de till ämbetet tycka vara för Guds kyrka och stiftet de nyttigaste, i lära och leverne skickligaste, de där frukta Gud, hava ett gott rykte, äro redliga och sannfärdiga, hata

¹¹ Thompson (1974), s. 198-207.

¹² Stiftsorganisationen har förändrats något under 1900-talet. 1904 avskiljdes Luleå stift från Härnösands stift. Detta skedde under förutsättning att Kalmar stift skulle uppgå som en del av Växjö stift, vilket också blev fallet 1915. 1942 bildades Stockholms stift genom avskiljning dels från Uppsala stift och dels från Strängnäs stift. Sedan dess har Sverige haft 13 stift. Se vidare Ekström (1999), s. 97.

¹³ Från 1990 finns ytterligare en biträdande biskop i ärkestiftet. De uppgifter som åligger en biskop är därför uppdelade mellan de två biskoparna.

girigheten, och vid akademier, gymnasier eller uti andra förnåma ämbeten hava gjort sig kunniga och väl förtjänta.¹⁴

Par. 2 /gällde eden vid biskopsval; upphävdes genom Kungl. Förordning den 16 maj 1884./

Par. 3. När valet skett är, hämtar kapitlet alla sedlarna tillhopa och uti ett register antecknar deras namn, som röster bekommit hava, samt det till Oss översänder, då Vi sedan vilja utvälja en av dem, som således nämnda och föreslagna varda, /eller ock någon annan/, den Vi bepröva värdig och till biskopsämbetet tjänlig.¹⁵

Par. 4. Uti ärkebiskopsval skola alla domkapitel i riket hava sina röster; och när dödsfallet timar, måste domkapitlet i Uppsala Oss det i underdånighet tillkännagiva, då Vi om valet Vår nådiga befallning till vederbörande vilja avgå låta, att de med sina röster inkomma.¹⁶

En kunglig förordning 1759 kompletterade kyrkolagen angående hur valen skulle förrättas i detalj. Domkapitlet¹⁷ skulle avge sina röster samtidigt som prästerna var samlade kontraktvis för att rösta. Röstningen skulle ske med sedlar och på varje röstsedel skulle den väljande "nämna tre med deras namn och ämbete, och böra sedlarna vara slutna, men ej underskrivna."¹⁸ Placeringen av namnen på röstsedeln innebar ingen rangordning sinsemellan. Om det vid rösträkningen senare visade sig att två personer hade fått samma röstetal, skulle lottning användas. Resultatet av rösträkningen skulle vidare meddelas Kungl. Maj:t.

Valen till ärkebiskopsstolen har sett något annorlunda ut. Domkapitlet i samtliga stift samt prästerna i Uppsala stift utgjorde valkollegier, vilket innebar valkrets. De namn som i röstningen fått högst röstetal i respektive valkoperation, fick vardera en röst. Det akademiska konsistoriet i Uppsala liksom professorerna i den teologiska fakulteten hade rösträtt i ärkebiskopsvalen t.o.m. 1934.¹⁹ En ny lag för hur biskopsval skulle genomföras trädde i kraft efter många års utredningar och diskussioner den 1 januari 1965. Fortfarande var regeringen bunden till de bestämmelser som angavs i 1809 års regeringsform: ”Till ärkebiskop och biskopar utnämner konungen en av de tre, som, i den ordning kyrkolagen föreskriver föreslagne blivit.”²⁰ 1982 antog riksdagen en ny lag om Svenska kyrkan där

¹⁴ Prästeden togs bort genom KF 16 maj 1884, enligt Imberg (1991), s. 18.

¹⁵ I samband med RF 1809 togs orden inom klammer bort.

¹⁶ Imberg (1991), s. 19, se vidare Wetterberg (1928), s. 34.

¹⁷ Domkapitlet är en form av ”kontrollinstans” i stiftet. Från 1687 års förordning t.o.m. år 2000 var domkapitlet en statlig myndighet. Biskopen var preses och lektorerna vid stiftsgymnasierna eller teologiprofessorerna i universitetsstäderna var bisittare. Från 1936 skulle domkapitlet ha sex ledamöter, vilka utgjordes av biskop, domprost, en präst och tre lekmän. I Uppsala och Lund ingick också två av teologiska fakulteten valda professorer i domkapitlet. Denna ordning upphörde dock 1971. Domkapitlets uppgift var att handlägga ärenden som handlade om kyrkoväsendet, ekonomin och skolans undervisning. Domkapitlets handläggning av skolärenden upphörde 1958. Se vidare NE 05-02-11.

¹⁸ Wetterberg (1928), s. 391, Imberg (1991), s. 19.

¹⁹ På samma sätt hade professorerna vid teologiska fakulteten i Lund haft rösträtt vid biskopsval i Lunds stift. Se Imberg, s. 20. Prokanslerinstitutionen avskaffades 1934. I och med detta upphörde professorernas rätt att delta i biskopsvalen i Uppsala och Lund. Se Kjällerström (1952), s. 229.

²⁰ Kyrkolagarna III, s. 65. Se också SFS 1971:271§29.

följande bestämmelser formulerades: ”Till ärkebiskop eller biskop utnämner regeringen en av de tre som har föreslagits i den ordning som föreskrivs i lag”.²¹

I 1963 års lag skedde i huvudsak tre stora förändringar när det gällde biskopsval till skillnad mot vad som gällt tidigare. Lekmän fick rätt att rösta i större utsträckning än tidigare genom att lika många elektorer som prästtjänster utsågs i varje pastorat. En graderad röstberäkning infördes vilket innebar att alla röstberättigade fortfarande kunde rösta på tre kandidater, men rösterna värderades olika. Det första namnet på röstsedeln fick en hel röst, det andra namnet en halv röst medan det tredje namnet enbart var värd en tredjedels röst. Röstberäkningen vid ärkebiskopsval ändrades också, vilket innebar att prästernas röster i Uppsala stift vägdes annorlunda vid sammanräkningen. Syftet med detta tillvägagångssätt var att prästerskapet i Uppsala stift skulle vara garanterade att få med åtminstone sitt första namn i det slutliga ärkebiskopsvalet. Den ärkebiskopskandidat som hade fått flest röster fick 6 poäng, andranamnet 3 poäng och tredjenamnet 2 poäng. Fortfarande gällde lottning om det blev lika röstetal. Domkapitlet avgav senare ett förslag på de tre personer som fått det högsta röstetalet, vilket därefter skickades till regeringen tillsammans med de merithandlingar som respektive kandidat blivit tillfrågad att avge.²² Vem som skall utses till biskop inom Svenska kyrkan avgjordes slutligen alltså av Kungen, eller det statsråd i regeringen som handhade kyrkofrågor. Biskopsvalen var endast rådgivande och den avgörande makten att utnämna den kandidat som ansågs mest lämplig för uppgiften fanns hos staten. Det statliga fältet har i den här meningen varit överordnat det kyrkliga fältet.

Trots att det är tydligt föreskrivet i kyrkolagen hur biskopsvalen skall gå till och vem som har den slutliga rätten att utnämna biskopen anges inte preciserat *vilka* formella krav som en person måste uppfylla för att nå positionen som biskop. I 1686 års kyrkolag stod det uttryckligen att det är en man som skall utses till biskop, men i den ordning som finns från 1809 och fortsättningsvis finns det inte formulerat att biskopen skall vara just en man. Detta kan bero på att saken var självklar eftersom kvinnor inte ens hade tillträde till prästyrket och därmed var otänkbara som innehavare av kyrkans högsta ämbete. Positionen som biskop var institutionaliserad att gälla en man. Det är säkert möjligt att bidra med andra förklaring runt detta, men det viktiga och intressanta är att det inte finns formulerat vilket kön biskopen skulle ha.

Biskopsvalet är formellt lagstadgat, men frågan uppstår omedelbart - hur kommer just dessa namn som finns på röstsedlarna ifråga? En hypotes är att det kan finnas

²¹ SFS 1982:942

²² Imberg (1991), s. 21f., Wetterberg (1928), s. 392f.

"kontakter" i form av släkt, vänner, via utbildning och arbetsplatser som är en viktig tillgång för att lyckas göra karriär inom det kyrkliga fältet. Vilka var i så fall dessa kontakter och vad innebar de? Fanns det kontakter som verkar ha varit mer betydelsefulla? Hur ser det ut bland de svenska biskoparna under 1900-talet? Är flera av dem släkt eller har de främst en karriär inom fältet som gör det möjligt för dem att nå de högsta formella positionerna inom fältet? Rör det sig om en kombination mellan dessa faktorer samt förekommer en förändring över tid? Det finns en liknande problematik när det gäller utnämningar av biskopar som tidigare har konstaterats i forskning om tillsättningar av svenska historieprofessorer.²³ De formella lagarna hur tjänstetillsättningarna skall gå till är givna, likaså vet vi vem som blev utnämnd till biskop under 1900-talet. Men i kartläggningen av vilka personer som blev biskopar, såg jag samtidigt flera informella mönster som jag inte tidigare visste om. Därför ställde jag mig frågan om hur biskopsutnämningarna egentligen gick till i praktiken? En hypotetisk tanke är att de informella krafter som var i rörelse bakom utnämningarna kan ha varit avgörande för vem som till sist blev utnämnd till biskop. Jag har därför för avsikt att klargöra *vad* de informella mönstren innebar samt något om *hur* de verkade och agerade vid utnämningarna av biskopar. Men *vem* blev då de facto utnämnd till biskop under 1900-talet? Det är om detta mina hittills konstaterade undersökningsresultat skall berätta.

Biskoparnas sociala bakgrund

Trots att det under 1900-talet är svårt att finna exakt vilka formella krav som gäller för vem som kan utnämnas till biskop inom Svenska kyrkan går det att konstatera mönster som visar att det finns kapital och meriter som är värdefullt att ha tillgång till för att göra karriär inom det kyrkliga fältet. I min undersökning fokuserar jag vilka olika former av kapital som biskoparna har haft tillgång till i sin karriärgång inom det kyrkliga fältet. Än så länge har det främst handlat om att koncentrera vad det sociala och kulturella kapitalet innebär. Dessa tillgångar har på samma gång använts som symboliskt kapital i den pågående kampen om att nå de högsta ledande positionerna inom fältet.²⁴

²³ Håkan Gunneriusson har i sin forskning om svenska professorers tjänstetillsättningar haft tillgång till sakkunnighetsutlåtanden från beslutande instanser. Dessvärre har jag inte tillgång till ett liknande material, eftersom det inte finns några sakkunnighetsutlåtanden för tillsättningar av biskopar. Det finns enbart formella beslut utan motivering till varför en person har utsetts till en biskopsposition. Se Gunneriusson (2002), s. 13.

²⁴ Jag vill betona att mitt resonemang runt de olika kapitalbegreppen är preliminära. Begreppen fungerar för närvarande som arbetsredskap för att utföra mina empiriska undersökningar och jag vill gärna ha synpunkter både på hur jag på nästa sätt kan använda mig av dessa begrepp för att de skall bli till nytta i min undersökning.

Frågan är vidare om biskoparna rekryteras från familjer där fäderna har varit biskopar eller om de främst har sin bakgrund i "vanliga" prästfamiljer?²⁵ Under 1900-talet finns det några familjer som kan liknas vid s.k. biskopsfamiljer, men jämfört med tidigare decennier är dessa ett fåtal (se bil. 1).²⁶ Har dessa biskopar haft lättare att göra karriär inom det kyrkliga området än de som kommer från andra familjer? Biskopar som kom från s.k. biskopsfamiljer har haft tillgång till ett annat sorts nätverk än de som haft fäder som varit kyrkoherdar inom "vanliga församlingar". De s.k. biskopsfamiljernas nätverk kan också bidragit till att dessa personer har fått tillgång till ett kapital som har varit av betydelse för den fortsatta karriären inom det kyrkliga fältet.

När man skall studera den sociala bakgrunden hos en grupp människor kan flera olika variabler observeras. I föreliggande undersökning fokuserar jag biskoparnas föräldrar, makar, svärföräldrar med avseende på deras namn och deras yrken samt biskoparnas utbildning och utbildningsort. Ett klassiskt problem när det gäller att undersöka fädernas yrken är när uppgifterna för dessa är lämnade.²⁷ Fädernas yrken oavsett tidpunkten för när de är angivna ger ändå en fingervisning om vilka områden de har varit verksamma inom, vilket kan ha påverkat möjligheterna för biskoparna att "lyckas" i sin karriär inom fältet.²⁸ Undersökningen av biskoparnas fäders yrken visade att 56 av 93 biskopar (60 %) hade fäder som varit högre tjänstemän samt/eller var akademiker. Majoriteten inom denna grupp var präster. Följande tabell visar hur fördelningen av präster såg ut efter den hierarkiska ordningen inom prästyrket.

²⁵ För övergripande resultat från projektet se Göransson, (kommande).

Jag menar att man bör skilja på en självreproduktion hos de biskopar som kommer från familjer där fäderna har varit biskopar, dvs innehavare av samma högsta position, från de biskopar som kommer från familjer där fäderna haft en position inom det kyrkliga fältet genom att de varit präster *men* där de inte varit en del av eliten då de inte varit biskopar. Resonemanget kan visserligen problematiseras utifrån tankegången att det kan finnas präster som innehar positioner inom det kyrkliga fältet som kan räknas till en elit även om de inte är innehavare av de formella biskopspositionerna. Men enligt den avgränsning som jag har gjort genom att definiera eliten inom det kyrkliga fältet att gälla biskoparna, för jag följaktligen mitt resonemang angående reproduktionen om vem som innehar dessa positioner utifrån denna utgångspunkt.

²⁶ Se Imberg (2004).

²⁷ I vissa fall, men inte alla, kan man kontrollera detta genom att också närmare undersöka fädernas karriärgång och se var han befann sig när sonen når toppen på sin karriär, i detta fall genom att nå positionen som biskop.

²⁸ I den opublicerad seminarietexten *Åt vem är makten given? Den sociala bakgrunden hos biskoparna i Svenska kyrkan under 1900-talet* som presenterades vid Allmänna seminariet i historia, Göteborgs universitet 04-11-29, visar jag hur fördelningen av biskopars fäder och svärfäders yrken ser ut. Indelning efter socialgrupp är ofta en komplicerad process, och jag fick synpunkter på att indelningen var alltför "finfördelad". En grövre indelning borde vara tillräcklig för mitt syfte. I föreliggande text vill jag främst koncentrera diskussionen runt den kyrkliga eliten och dessa personers bakgrund inom just det kyrkliga fältet, varför jag enbart redovisar biskopars fäder och svärfäder som biskopar eller präster.

Tabell 1. *Antalet fäder och svärfäder till biskoparna som innehade position som präst.*
Absoluta tal

Position	Antalet biskopsfäder
Ärkebiskop	0
Biskop	3
Domprost	0
Kontraktspäst	14
Prost	3
Kyrkoherde	13
Komminister	2
Totalt	35

Anmärkning: När det gäller titeln pastor och kontraktspastor behöver några reservationer göras. Prost var en hederstitel som kunde erhållas från biskopen av förtjänstfulla församlingspräster, oftast kyrkoherdar. Detsamma gällde för kontraktspastor, vilka blivit utsedda av biskopen att övervaka och samordna kyrkans arbete i kontraktet. Det *kan* vara så att någon av de personer som har uppgetts som prostar också/eller var kontraktspastor.

Den sociala självreproduktionen inom episkopatet kan konstateras ha varit tämligen omfattande, utifrån faktumet att så många fäder (38 %) varit verksamma som biskopar eller präster. Frågan är dock om det har skett en förändring över tid när det gäller detta? Axel Malmberg skriver närmast euforiskt i sin artikel "Våra biskopar", publicerad 1940, att "icke mindre än tio äro *prästsöner* eller alla med undantag av ärkebiskopen och biskopen i Karlstad. Det är säkerligen också något alldeles enastående i de svenska biskoparnas historia". Malmberg gör en jämförelse med antalet prästsöner bland biskoparna 1840, 1900 och 1915. I ordning efter årtalen fanns det åtta, tre respektive fem prästsöner.²⁹ Siffrorna för år 1940 är anmärkningsvärda i förhållande till tidigare år. Malmberg kommenterar detta på följande sätt: "Vi ha alltså på denna punkt kommit tillbaka till gamla tider. Åter bli prästernas söner präster – och biskopar."³⁰ Malmberg låter ana en viss stolthet i sitt konstaterande. De kyrkliga elitpositionerna självreproduceras inom fältet. Kanske ger Malmberg här uttryck för att det kyrkliga fältet ville ha inflytande och makt att besluta i sina egna inomkyrkliga frågor. Det är möjligt att det betraktades som en symboliskt viktig markering att ledarna inom det kyrkliga fältet också hade sin bakgrund inom detsamma, trots att ledarna blivit utsedda av staten. Det verkar dock som att det höga antalet prästsöner bland biskoparna under 1940- och 1950-talet

²⁹ Malmberg (1940), s. 599. Varje undersökningsår fanns tolv biskopar.

³⁰ Malmberg (1940), s. 599. För en jämförelse se Imberg (2004).

varit ett undantag mot övriga decennier under 1900-talet. Antalet prästsöner som blir biskopar minskade under seklets senare decennier. En bakgrund i prästfamilj var en tillgång i karriären, men minskade i betydelse i slutet av seklet.³¹

Den sociala rekryteringen bland biskoparna blir, liksom när det gäller rekryteringen till prästyrket i stort, bredare under seklets senare decennier. Thompson har i sin tidigare nämnda undersökning funnit resultat som skiljer sig något från mina. Han menar att biskoparnas sociala rekrytering är snävare än vad som är fallet för det övriga prästerskapet. Detta bidrar på så sätt till att biskoparna blir en alltmer exklusiv grupp än vad som gäller för det övriga prästerskapet.

Whereas the main trend in recruitment to the clergy has been one of increasing variety with regard to their backgrounds (---), this trend has not yet made an impact on the Episcopal elite. Of course, there is bound to be a certain time lag even if the trend does spread, for the simple reason that the episcopate is recruited from the more senior sections of the clergy. But this still means that in recent years there has been a trend (however temporary it may turn out to be) towards increasing divergence in the composition of the two groups – Episcopal elite and parochial clergy.³²

Det bör dock anmärkas att undersökningen är genomförd i början av 1970-talet och därför inte innefattar de senaste decenniernas utveckling inom Church of England.

I det biografiska material som jag har använt nämns också biskoparnas mödrar liksom biskoparnas fruar och deras mödrar med namn, födelseår samt oftast år för giftermål. Ibland går det även att finna yrkestitlar, vilket förklarligt främst gäller för senare perioden av seklet. Jag har kunnat spåra namnen på alla biskopsmödrar förutom en, vilket innebär att 92 mödrar finns med i undersökningen. För dessa 92 fanns det yrkesuppgifter för nio kvinnor. Yrken som uppgavs var följande: läroverksadjunkt, farm.kand, fil.kand, teol.kand, folkskollärlärlarinna, småskollärlärlarinna, vävlärlärlarinna, ämneslärlärlarinna. Åtta av fäderna har angivits ha någon form av jordbruk varför vi kan anta att mödrarna i de fallen var aktiva inom den produktionen. 34 fäder var ju dessutom präster och mödrarna därmed prästfruar (tre av mödrarna var dessutom biskopsfruar). Prästfrusysslan var närmast att likna vid en professionell men obetald syssla, vilket har diskuterats av bl.a. etnologen Birgitta Meurling. Hon menar att det inte var ovanligt att kvinnor som blev prästfruar hade en egen yrkesaktivitet till dess att de gifte sig. Rollen som prästfru innebar ett aktivt deltagande vid sin makes sida vid skilda offentliga sammanhang. Det ställdes också förväntningar att prästfruarna skulle

³¹ Under 1970-talet kom sex av 24 biskopar från prästfamiljer och under 1990-talet var sju av 23 biskopar prästsöner.

³² Thompson (1974), s. 200

vara aktiva och gärna "drivande" inom t.ex. humanitär verksamhet. Flera av dessa kvinnor gav upp sin egen verksamhet för att bistå maken i rollen som prästfru.³³

Undersökningen av biskoparnas sociala bakgrund visar att det har funnits ett större antal prästsöner bland biskoparna under 1900-talets första hälft än under dess senare hälft. Samtidigt visar undersökningen av hela seklet att 35 av 93 biskopar (38 %) kom från prästfamiljer varav tre från biskopsfamiljer. En självreproduktion inom den kyrkliga eliten är tydlig, men frågan är om den kan betraktas som omfattande och t.o.m. anmärkningsvärd, och i så fall i förhållande till vad?³⁴ Vid en jämförelse med t.ex. de siffror som Thompson har konstaterat för perioden 1860-1960 var andelen biskopsfäder som varit präster i Church of England 42 % medan biskopsfäderna i Svenska kyrkan alltså var 38 % under 1900-talet. Den sociala självreproduktionen inom det engelska episkopatet var därmed något mer omfattande än vad den har varit för det svenska episkopatet.³⁵ Frågan är vidare om biskopar som kommer från prästhem har andra möjligheter att göra karriär inom det kyrkliga fältet än de som inte har denna bakgrund? Under följande rubrik skall biskoparnas utbildning diskuteras utifrån de resultat som jag för närvarande har tillgängliga. Undersökningen är inte definitivt slutförd, men visar intressanta resultat som jag därför vill visa.

Biskoparnas utbildning

Samtliga biskopar som har undersökts, förutom tre, hade examen från en teologisk universitetsutbildning.³⁶ Enligt ovan beskrivna kyrkolag finns det inga föreskrifter att det behövs just en teologisk utbildning för att kunna bli biskop. Två av de tre personer som inte har någon teol.kand. har istället en examen som fil.lic, men ingen av de tre har disputerat.³⁷ I Sverige har det funnits (och finns fortfarande) två teologiska fakulteter, belägna vid statliga

³³ Det bör noteras att de kvinnor som ingick i den här undersökningen kan tänkas ha varit yrkesaktiva fram till ungefär mitten av 1900-talet. Senare i uppsatsen visar det sig att de senaste decenniernas biskopsfruar själva har behållit sin yrkesaktivitet. Se vidare Meurling (1996). Jag är medveten om att det inte är unikt för kvinnor som gifter sig med män som var präster att de lämnade sina yrken. Andra orsaker bidrog också till detta.

³⁴ Resultaten av min undersökning bör om möjligt också jämföras med elitgrupper inom andra samhällsområden för att få en uppfattning om vad som kan betraktas som mycket och lite i sammanhanget.

³⁵ Thompson (1974), s. 201. Möjligtvis kan undersökningsperiodernas skillnad, 1860-1960 respektive 1900-1999, bidra till den ändå ganska marginella skillnaden som kan konstateras.

³⁶ När det gällde tillsättningarna av Nils Lövgren, biskop i Västerås stift 1900-1920 samt Manfred Björkquist, biskop i Stockholms stift 1942-1954, hade vederbörande tillskansat sig andra former av kapital som "slog" högre än att de hade "rätt" utbildning. Lövgren var grundare till den s.k. församlingsrörelsen vilket innebar att lekmän på ett nytt sätt organiserades inom Svenska kyrkans församlingsarbete. Bl.a. började församlingshem att uppföras i närheten av kyrkan för att andra former av aktiviteter än gudstjänsterna skulle kunna utföras inom kyrkans verksamhet. Björkquist var en av de ledande gestalterna inom unglyrkörörelsen. Han var också grundare och initiativtagare till Sigtunastiftelsen. Den tredje biskopen var Rune Backlund, biskop i Luleå stift 1993-2002, vilken utbildades vid Johannelunds teologiska institut i Uppsala för missionstjänst i Etiopien. Vilka övriga meriter som bidrog till att han blev utnämnd till sin biskopsposition är än så länge okänt.

³⁷ Flera biskopar hade disputerat under 1900-talet, vilket jag återkommer till längre fram i texten.

universitet men ändå med en tydlig konfessionell inriktning. Det undersökta materialet visar att en majoritet av biskoparna har varit studenter i Uppsala. Fördelningen mellan Uppsala och Lund visade sig vara att 66 av 93 biskopar (71 %) hade varit studenter i Uppsala medan 35 biskopar (38 %) varit studenter i Lund.³⁸ 25 (38 %) av de biskopar som hade varit studenter i Uppsala var prästsöner, medan 13 (38 %) av biskoparna som studerat i Lund kom från en prästfamilj.³⁹ Det finns alltså en procentuellt jämn fördelning mellan de två universitetsstäderna och var biskopar som är prästsöner har studerat. Det faktiska antalet är dock fler i Uppsala, vilket därför skall uppmärksammas närmare. Det är också intressant att kontrollera var fäderna till dessa biskopar har varit studenter. Går man i faderns fotspår och väljer samma universitet som han studerat vid, eller är det kanske professorerna i de teologiska ämnen som gör att man väljer det ena eller andra universitet? När det gäller de tre biskopssönerna har följande resultat kunnat konstateras.⁴⁰ Sven Danell var biskop i Skara 1955-1969. Tidigare hade hans far Hjalmar Danell varit biskop inom samma stift under åren 1905-1935. Hjalmar hade varit student i Uppsala medan Sven var den ende av biskoparna som studerade både i Lund och i Uppsala. De övriga två biskopssöner som själva blivit biskopar var Edvard Magnus Rodhe, biskop i Lund 1925-1948 och son till Edvard Herman Rodhe, biskop i Göteborg 1888-1929 samt Einar Billing, biskop i Västerås 1920-1939 och son till Gottfrid Billing, biskop i Västerås 1884-1898 och därefter i Lund 1898-1925. Både far och son Rodhe var studenter i Lund. Einar Billing studerade teologi i Uppsala till skillnad mot sin far Gottfrid som var en del av den lundensiska högkyrkligheten, och som genomgick sin teologiska utbildning i Lund. Einar Billing däremot blev student i Uppsala och brukar med rätta räknas som en av de ledande teologerna för den s.k. unglyrkorörelsen.⁴¹ Jag återkommer till både familjen Rodhe och Billing då släkternas väg korsas genom giftermål.

Jag har gjort en jämförelse över tid för att undersöka hur många biskopar som varit studenter i de olika städerna. Under 1950-talet fanns det betydligt fler biskopar som hade studerat i Uppsala än i Lund.⁴² Vid samma tidpunkt som biskoparna under 1950-talet varit studenter i Uppsala pågick det där inom den teologiska forskningen en form av renässans. Det var teologer vid Uppsalafakulteten som direkt kom att påverka den kyrkliga utvecklingen under 1900-talet. Det var också i Uppsala som unglyrkorörelsen hade sin utgångspunkt. Även

³⁸ Åtta av biskoparna har varit studenter både i Uppsala och Lund.

³⁹ Det bör noteras att tre av biskoparna som kom från prästfamilj varit studenter både i Uppsala och Lund.

⁴⁰ Biskopssönerna ingår i undersökningen i gruppen prästsöner.

⁴¹ Enligt kyrkohistoriker Jarl Jergmar kännetecknas unglyrkorörelsen främst av "dess 'nyupptäckt' av den historiskt givna svenska kyrkan och den optimistiska tron på dess möjligheter". Se vidare Jergmar (1970), s. 28.

⁴² Under 1950-talet fanns det 25 befintliga biskopar. Av dessa hade 22 varit studenter i Uppsala och 3 biskopar varit studenter i Lund. Tre av dessa 25 hade också varit studenter i både Uppsala och Lund.

i Lund förekom betydande teologiska nyansatser, vilka emellertid inte fick samma betydelse för kyrkolivet som de som utvecklades i Uppsala. Vid samma tidpunkt var Nathan Söderblom en inflytelserik person inom flera olika områden inom Svenska kyrkan, inte minst i egenskap som ärkebiskop. Han var dessutom aktiv både inom den teologiska forskningen liksom inom unglyrkorörelsen. Det är svårt att avgöra om förhållandena som rådde i Uppsala har påverkat karriärmöjligheterna för de män som blev och var verksamma som biskopar under 1950-talet. Men det är i alla fall möjligt att konstatera att en majoritet av dem under sin studietid befann sig i en miljö där "förändringsvindar" blåste, som vidare påverkade den kyrkliga utvecklingen under 1900-talet. Samtidigt är det också viktigt att uppmärksamma fördelningen under 1990-talet då ungefär lika många av de då befintliga biskoparna har varit studenter i Uppsala såväl som i Lund.⁴³ Dessa biskopar var i regel studenter under 1960-talet. Att fler biskopar har varit teologistudenter i Lund vid den tiden kan ha berott på att Hedeniusdebatten som pågick i Uppsala under 1950-talet bidrog till att marken där så att säga blev "bränd". I Lund fanns Gustaf Wingren, som blev både en känd och stridbar teolog. Wingrens teologiska grundsyn att kyrkan inte är ett självändamål utan endast Guds redskap för att rädda alla människor undan fördärv och inkapsling gav studenter, som inte sällan sympatiserade med en teologisk vänster, möjlighet att ge uttryck för sina politiska åsikter inom en ordning som ändå inte kolliderade med kyrkans. Detta är än så länge enbart funderingar, men jag tror att detta är en möjlig tolkning som kan få vidare bärkraft när man närmare studerar vem som blev utnämnd till biskopar under 1990-talet samt inom vilka politiska grupperingar de befann sig. Jag har inte undersökt detta tillräckligt än, men den politiska inställningen hos biskoparna är inte oviktig med tanke på att det är staten som utnämner dem, varför detta bör uppmärksammas ytterligare.

Biskoparnas akademiska karriär

Den empiriska undersökning som jag har utfört allra senast har fokuserat biskoparnas akademiska karriär, vilken visade sig vara mer omfattande och komplicerad än vad jag först beräknat. Det har varit ett känt faktum att biskoparna har haft en tydlig koppling till akademien fram till 1960-talet. För mitt syfte är det intressant att fråga sig vad denna "koppling" innebar och vad den har haft för betydelse när det har handlat om att göra karriär inom det kyrkliga fältet?

⁴³ Av de befintliga biskoparna under 1990-talet har 12 biskopar varit studenter i Lund och 13 i Uppsala. Av dessa sammanlagt 25 studenter under decenniet har tre varit studenter både i Lund och Uppsala.

De flesta biskopar under 1900-talet påbörjade sin yrkeskarriär som präst, men hade inte aktiv prästtjänst under särskilt lång tid. Snarare verkar akademiska meriter ha tillräknats ett större värde än en lång arbetserfarenhet som präst. Det finns inget formellt krav att biskoparna skall ha disputerat för att bli en möjlig kandidat till biskop, men det är ändå vanligt att flertalet av dessa har gjort det. 75 av 93 biskopar (81 %) har disputerat. 72 av biskoparna har disputerat i teologiska ämnen, medan de övriga tre har avlagt en filosofie doktorsexamen. Det bör dock observeras att nio av de 72 disputerade biskoparna har en doktorsexamen både i ett filosofiskt såväl som i ett teologiskt ämne vilket antyder att en del av biskoparna hade en bredare akademisk förankring än enbart inom det teologiska området. När det gäller att inneha "dubbla doktorstitlar" finns här en markant förändring över tid. Sju av de biskopar som disputerat i två ämnen var verksamma under första hälften av 1900-talet och de övriga två utgjorde undantag under 1970- och 1980-talet.

När det gäller prästsönernas möjlighet att göra karriär visar sig också här intressanta mönster. Av de 35 prästsöner som finns bland biskoparna hade inte mindre än 28 (80 %) en doktorsexamen i ett teologiskt ämne. För att återknyta till tidigare nämnde Axel Malmberg, skriver han också om antalet disputerade biskopar under år 1940, vilket han också anser vara "ett *lärdare* episkopat f. n. än någonsin tidigare. Alla (12 biskopar, min anm) äro sålunda teologie doktorer och två – Brilioth och Cullberg – därjämte doktorer i den filosofiska fakulteten." Malmberg utgår från att Yngve Brilioth var innehavare av en doktorstitel i teologi, vilket han däremot inte var. Biskop Yngve Brilioth är värd att fokusera närmare ur flera olika aspekter, men här utgör han ett intressant exempel på att en teologisk doktorsexamen inte är avgörande för att lyckas att göra karriär inom det kyrkliga fältet. Brilioth innehade alltså ingen doktorsexamen i teologi, men däremot var han medeltidshistoriker och hade disputerat i historia.⁴⁴ Ändå lyckades han göra en akademisk karriär inom det teologiska området samt senare även en tydlig karriär inom det svenska episkopatet. Jag får anledning att återkomma till Brilioth i samband med resonemanget om biskopinnorna.

Förutom att det har funnits ett stort antal biskopar under 1900-talet som har disputerat har det också funnits ett antal biskopar som har varit professorer inom olika teologiska ämnen. Frågan är därför hur biskoparnas vidare karriär inom det akademiska fältet har påverkat/haft samband med möjligheten till karriär inom det kyrkliga fältet?⁴⁵ 23 av 93

⁴⁴ Brilioth var en av Harlad Hjärnes lärjungar.

⁴⁵ I avhandlingen har jag för avsikt att mera utförligt diskutera biskoparnas karriärgång, bl.a. när det gäller de som blev docenter. Vem var deras läromästare och inom vilka områden befann de sig? För att inte göra

biskopar (25 %) innehade professurer inom olika teologiska ämnen under 1900-talet.⁴⁶ Den teologiska forskningen hade under 1900-talet delvis olika inriktning i Uppsala och Lund. I Uppsala dominerades den främst av ämnesområdena dogmatik och moralteologi, sedermera ämnet etik samt religionshistorisk och religionspsykologisk forskning.⁴⁷ I Lund inriktades forskningen mer på den systematiska teologin och likaså den praktisk teologiska forskningen.⁴⁸ 14 biskopar var professorer i Uppsala, medan sju biskopar fanns som professorer i Lund. Kopplingen mellan akademien och biskopsämbetet var som tidigare har nämnts mest "tydlig" under 1900-talets första hälft. Under senare hälften av 1900-talet fanns fyra biskopar som innehåft teologiska professurer. Den siste biskopen som innehåft en teologisk professur var Jan-Arvid Hellström, som innehade professuren inom Kyrko- och samfundskunskap i Uppsala mellan åren 1984-1991. De övriga tre har alla varit exegeter inom nytestamentlig forskning vid universitet utomlands, två i USA och en under missionsperiod vid Teologiskt seminarium i Indien.⁴⁹

Följande kan således konstateras angående biskoparnas akademiska meriter. Flera biskopar har sin bakgrund inom det akademiska fältet, vilket har utgjort en viktig rekryteringsbas för tänkbara personer till biskopspositioner. Under en längre period under 1900-talet har det varit ett viktigt symboliskt kapital att ha förvärvat en dokortitel för att göra vidare karriär inom det kyrkliga fältet. Inte mindre än 15 % av biskoparna har dessutom innehåft teologiska professurer, vilket innebär att de innehåft en elitposition inom det akademiska fältet. Under första hälften av 1900-talet verkar det ha varit ett meritvärde att ha varit professor i teologi för att senare lyckas att bli en del av eliten inom det angränsande kyrkliga fältet. Det framkommer också genom undersökningen av biskoparnas akademiska meriter att gränserna mellan det akademiska och det kyrkliga fältet är diffusa och otydliga, framförallt under första hälften av 1900-talet. Det verkar som att teologin som vetenskapligt ämne på samma gång tillhörde det kyrkliga fältet och det vetenskapliga fältet. Det finns

framställningen alltför långrandig i den här texten lämnar jag dock detta avsnitt därhän och koncentrerar diskussionen på vilka biskopar som blev teologiprofessorer. Detta är den undersökning jag har jobbat med allra senast och mina resultat är inte färdiganalyserade.

⁴⁶ Av dessa är det enbart Edvard Magnus Rodhe som har innehåft professurer vid båda universiteten, men inom samma ämnesområde.

⁴⁷ Ämnet teologiska prenotationer och teologisk encyklopedi blir 1938 i Uppsala religionshistoria med religionspsykologi. Ämnets titel ändrades inte förrän 1947 i Lund. Se NE 05-02-09.

⁴⁸ Praktisk teologi innebär vetenskapen om kyrkans handlande. Disciplinen finns inom de teologiska fakulteterna från 1831-1982. Därefter ersätts den med Kyrko- och samfundsvetenskap. Ämnet omfattar kyrkorätt, kyrkokunskap, liturgik, kateketik, homiletik och själavårdslära. Se NE 05-02-09.

⁴⁹ De tre nämnda biskoparna var Bertil Gärtner och Krister Stendahl, verksam som professorer vid universitet i USA. Den tredje var Björn Fjärstedt som var verksam i Indien.

anledning att fundera vidare runt detta samt vilken betydelse det har haft för biskoparnas kapitalansamling för vidare karriär till elitposition inom det kyrkliga fältet.

Undersökningen har visat en tydlig förändring över tid när det gäller biskoparnas akademiska meriter. Antalet biskopar som innehaft teologisk professur och antalet som disputerat i ett teologiskt ämne sjunker under senare delen av 1900-talet jämfört med tidigare decennier. Andra meriter än de akademiska verkar bli viktigare - frågan är vilka dessa är? De biskopar som inte har gjort karriär inom det akademiska fältet kan i huvudsak delas in i tre olika grupper efter hur de meriterat sig för en biskopsutnämning. Den första gruppen är de biskopar som enbart har varit verksamma som präster. De är ett fåtal men de finns och under 1900-talet är det xx biskopar som enbart har meriterat sig genom prästtjänst hela vägen fram till biskopsstolen.⁵⁰ Den andra gruppen består av åtta biskopar som varit verksamma som direktorer inom olika institutioner inom det kyrkliga fältet, t.ex. olika diakonianstalter och nämnder inom den kyrkliga organisationen. Den tredje gruppen som visserligen bara berör några få biskopar, men som ändå visar att de har meriter som i sitt slag liknar varandra. Det är biskopar som "avviker" från övriga biskopar i sin karriärväg. Gemensamt för dessa är att de har profilerat sig och blivit "kända" på olika sätt inom det kyrkliga fältet. Inte minst har deras namn blivit meritgivande. Manfred Björkquist, den förste biskopen i Stockholms stift verksam mellan åren 1942-1954 kan nämnas som ett exempel. Björkquists var bl.a. en pådrivande kraft inom Ungkyrkorörelsen och tillika grundare av Sigtunastiftelsen. Ett annat namn är göteborgsbiskopen Bo Giertz, biskop 1949-1970, vars enda egentligt stora merit var hans författarskap. Giertz intog dock en omtalad plats i det svenska episkopatet under 1950- och 1960-talet inte minst för hans agerande mot kvinnliga präster och genom att organisera nätverket *Kyrklig samlings*, som utifrån programmet "De 17 punkterna" agerade mot kvinnliga präster. Diskussionen som har förts här har inriktat sig på hur biskoparna har meriterat sig genom att tillskansa sig tillgång på kulturellt kapital för att kunna göra vidare karriär inom det kyrkliga fältet.

"Biskopinnorna"

Jag har ovan nämnt att det finns biskopar under 1900-talet som fått tillgång till mycket socialt kapital via de nätverk som deras fruars familjer varit en del av. Det är dags att något närmare fokusera biskoparnas fruar, de s.k. biskopinnorna. Inom elitforskning är det vanligt att hävda

⁵⁰ Den empiriska undersökningen angående detta är inte slutförd. Man kan dock fundera över om undersökningens resultat pekar på att de fåtal biskopar som har gjort karriär via prästtjänst kommer från en lägre social bakgrund än de biskopar som har meriterat sig via akademiska meriter?

att giftermål är ett sätt för elitgruppen att reproducera samt att uppehålla sin position i samhället. Biskoparnas fruar har alltmer intresserat mig efter hand som jag har jobbat med mitt källmaterial. Vilka var dom och från vilka sammanhang kom dom? Som jag har nämnt ovan finns information om biskoparnas fruar i det källmaterial som jag har använt, om än uppgifterna om dem är begränsade. Genom biografier och memoarer är det dock möjligt att få en inblick i dessa kvinnors värld och det är också möjligt att få en viss uppfattning om hur livet var i biskopsgården. Följande resultat har kunnat konstaterats hittills.

Samtliga manliga biskopar har varit gifta under den undersökta perioden. De två biskopar som varit (och är) ogifta är de två kvinnliga biskoparna, Christina Odenberg och Caroline Krook. Om biskoparna blev änkemän gifte de om sig. Tio av 91 biskopar blev änkemän under 1900-talet. Samtliga änkemän gifte om sig efter att första frun hade dött. Ovan har konstaterats att kvinnor som gifte sig med präster ofta gav upp sin ev. yrkeskarriär för att gå in i rollen som prästfru. Min hypotes angående detta är att de socialt ställda förväntningarna att biskopsfrun skulle medverka vid sin makes sida vid offentliga representationer samt själv vara värdinna vid olika representationstillfällen i biskopsgården borde var ännu större på en biskopsfru än på en prästfru. Den bild som jag har målat upp här har också delvis blivit bekräftad av en kortare korrespondens som jag har haft med ett barnbarn till Yngve Brilioth. Jag vet däremot inte än om detta är ett generellt mönster, men det delvis bekräftandet av min hypotes gör ändock att det finns anledning till att studera detta vidare.

Det har funnits 91 biskopsfruar under 1900-talet. För dessa har jag funnit någon form av ”yrkestitlar” för 42 kvinnor. Det är anmärkningsvärt, jämfört med tidigare studier som jag har utfört om kyrkoherdars fruar under 1900-talet, att flera av biskopsfruarna inte har yrken som direkt har varit knutna till det kyrkliga fältet.⁵¹ Snarare dominerar områden som skola och sjukvård. 22 kvinnor hade titlar i form av fil.lic, fil.mag, fil.kand, pol.mag, jur.kand eller teol.kand. Nio kvinnor hade någon form av lärartitel. Inom vårdsektorn var sju kvinnor sjuksköterskor, en socioterapeut och en tandläkare. Bland de tre kvinnor som var verksamma inom det kyrkliga arbetsområdet arbetade en med församlingsdiakoni (knappast troligt att hon var utbildad diakonissa då denna titel inte var nämnd för henne), en var kantor och en var missionsdirektor. En biskopsfru var revisionskonsult och avvek från övriga yrkesområden.

Liksom när det gällde att studera biskoparnas sociala miljöer är det primärt intressant att undersöka vilka sådana som varit biskopinnornas sociala hemvist. Hur många av

⁵¹ Se Lagerlöf Nilsson (2001).

dem kom t.ex. från en biskops- eller prästfamilj.⁵² I följande tabell visas biskoparnas svärfäder som varit verksamma som biskopar eller präster inom det kyrkliga fältet, ordnade efter den hierarkiska ordningen som finns inom prästyrket.

Tabell 2. *Antalet svärfäder till biskoparna som innehade position som präst. Absoluta tal*

Position	Antalet svärfäder
Ärkebiskop	3 ⁵³
Biskop	4
Domprost	1
Kontraktsprost	5
Prost	1
Kyrkoherde	3
Komminister	1
Totalt	18

Biskopsfruarna kommer inte i lika hög utsträckning som biskoparna från prästfamiljer. 18 av 91 biskopsfruar (20 %) kom från prästfamiljer medan 38 % av biskoparna hade fäder som varit verksamma som biskopar eller präster. Det går ändå att konstatera ett giftermålsmönster mellan biskoparna och prästdöttrar. Sju av 93 biskopar visar sig ha varit gifta med döttrar till biskopar. Det är anmärkningsvärt att tre av dessa sju kvinnor var systrar, och att deras far var ärkebiskopen Nathan Söderblom.⁵⁴ Ytterligare tio biskopar har varit gifta med kvinnor som varit prästdöttrar.⁵⁵

När det gäller biskopinnornas mödrar har jag kunnat identifiera 81 mödrar till de 91 biskopsfruarna. Det finns enbart uppgivet yrkesbeteckningar för fyra av dessa, av vilka tre var folkskollärarinnor och en hade en utbildning som fil.mag. Endast en far fanns uppgiven som hemmansägare vilket betyder att enbart en av de angivna mödrarna kan tänkas varit aktiv inom jordbrukssektorn. Inte att förglömma är dock att 18 mödrar var prästfruar, varav fyra var

⁵² För att biskoparnas giftermål skall bli riktigt intressant att undersöka som ett gångbart kapital i biskoparnas karriärgång, bör man ha klart för sig var i karriären biskoparna befann sig när de gifte sig. Denna undersökning är inte färdig än varför jag inte kan presentera några resultat gällande detta.

⁵³ Detta var samma person: ärkebiskopen Nathan Söderblom.

⁵⁴ Makarna till Yvonne, Lucie och Brita Söderblom var, i ordning, Algot Anderberg, Arvid Runestam och Yngve Brilioth.

⁵⁵ Det är intressant att notera att tio av de 11 biskopinnorna som var prästdöttrar har fäder som har innehaft en högre prästposition inom det kyrkliga fältet.

biskopsfruar.⁵⁶ Det kan också noteras att av 18 biskopsfruar som är prästdöttrar gifte sig tio kvinnor med biskopar som samtidigt är prästsöner.

Det har alltså funnits en social självreproduktion bland den kyrkliga eliten under 1900-talet, som bl.a. etablerats genom giftermål. Detta bekräftar faktumet att elitgruppen strävar efter att reproducera sin position, helst genom att rekrytera personer till de befintliga positionerna från det egna fältet. Frågan är om man också strävar efter att elitpositionerna skall innehas av personer som har fäder eller svärfäder som innehaft liknande elitpositioner? En uppväxt i en prästfamilj, eller ett giftermål med en kvinna som kommer från en prästfamilj verkar alltså ha varit ett betydelsefullt kapital i den kyrkliga karriären om än det inte har varit avgörande för en karriär inom fältet.⁵⁷

Biskoparna Rodhe och Brilioth

Jag har tidigare nämnt om far och son Rodhe samt far och son Billing, vilkas familjer blev "sammanlänkade" via giftermål. Edvard Magnus Rodhe är ett exceptionellt exempel på en av de få biskopar som besitter en avsevärd mängd av både socialt och kulturellt kapital, som visat sig få stor betydelse för hans karriär inom det kyrkliga fältet. E M Rodhe var son till göteborgsbiskopen Edvard Herman Rodhe. Han var gift med Gottfrid Billings dotter Ruth Billing och därmed måg till Gottfrid Billing, vilken var en av de mest inflytelserika biskoparna i det svenska episkopatet under sin biskopstid från 1884 till 1925. E M Rodhe var den ende av biskoparna under 1900-talet som var biskopsson och som gifte sig med en biskopsdotter. På samma gång var E M Rodhe sväger med Einar Billing, vilken var biskop i Västerås 1920-1939. Einar Billing var också en framträdande teolog, som innan sin biskopstid innehaft professuren i dogmatik och moralteologi i Uppsala. E M Rodhe var inte bara unik bland biskoparna när det gällde att besitta ett stort socialt kapital som kommit honom till del via sitt äktenskap med Ruth Billing. Han var också den ende av biskoparna som bytte teologisk professur, från Uppsala universitet till Lunds universitet, men han höll sig inom samma teologiska ämnesområde (praktisk teologi). I Lund innehade han samma professur som hans svärfar Gottfrid Billing tidigare hade innehaft. E M Rodhes karriär är på ett så tydligt sätt kopplat till hans fru Ruth Billings släkt att det är svårt att frånsä att detta inte skulle ha varit ett bidragande och viktigt symboliskt kapital i hans erövring av elitpositioner både inom det akademiska såväl som inom det kyrkliga fältet. Hans kyrkliga karriär krönts till

⁵⁶ Siffran beror på att Anna Söderblom, gift med Nathan Söderblom, var svärmor till tre av de sju biskoparna.

⁵⁷ I bifogad bilaga finns en enkel schematisk framställning över de släktskapsband som har kunnat konstateras mellan en del av biskoparna under 1900-talet.

sist av att han blir utnämnd till att efterträda sin svärfar Gottfrid Billing på biskopsstolen i Lunds stift efter att han dog 1925.⁵⁸

En annan biskop som också har lyckats att få tillgång till mycket socialt kapital genom sitt giftermål är den tidigare nämnde Yngve Brilioth som också har nämnts kort om tidigare i uppsatsen Yngve Brilioth var inte disputerad i teologi, men blev ändå erbjuden en professur i kyrkohistoria i Åbo 1925. Därefter fortsatte han sin akademiska bana och blev innehavare av professuren i praktisk teologi med kyrkorätt i Lund 1928. På samma gång blev han domprost i Lunds domkyrka innan han blev utnämnd till biskop i Växjö 1937. Där stannade han tills 1949 då det var dags att lämna Växjö för att istället flytta in i Ärkebiskopsgården i Uppsala och 1950 tillträda som Sveriges ärkebiskop. Brilioth fick på så sätt ta över det ämbete som tidigare hade innehaft av hans svärfader Nathan Söderblom. Yngve Brilioth var alltså en av de tre biskopar under 1950-talet som var gift med en Söderblomsdotter. Söderblom blev inte enbart Brilioths svärfader, han var också dennes läromästare då Brilioth från 1915 till 1919 var Söderbloms sekreterare.⁵⁹

Båda de ovan kort angivna exemplen visar på delar ur den kyrkliga eliten som har lyckats att göra en omfattande karriär inom det kyrkliga fältet. Både Rodhe och Brilioth var ambitiösa och produktiva teologiska forskare, men båda två hade också tillgång, via sina äktenskap, till ett stort socialt kapital och omfattande nätverk inom den kyrkliga eliten vilket troligtvis har haft stor betydelse för att dessa män vidare lyckades i sin karriärgång inom det kyrkliga fältet.

Sammanfattande kommentarer och utblick

Inledningsvis ställdes frågan vad som karakteriserade eliten inom det kyrkliga fältet under 1900-talet med avseende på deras familjebakgrund, utbildning och karriärgång. Fokus har riktats på hur många biskopar som har en bakgrund i en biskops- eller prästfamilj samt om deras kapital och meriter skiljer sig från dem som kommer från andra familjer.

Ett viktigt resultat som framkommit i undersökningen är att det finns en social självreproduktion bland svenska biskopar under 1900-talet. Jag har i uppsatsen ställt frågan om den sociala självreproduktionen inom det kyrkliga fältet kan betraktas som exklusiv och omfattande och i så fall i förhållande till vad? Fram till 1990-talet har elitstudier inom svensk humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning inte varit särskilt vanlig, varför det finns begränsat med forskning att relatera resultaten till. Forskning om den sociala

⁵⁸ Se Lunds stifts herdaminne (1980), s. 400-416.

⁵⁹ Se Hallencreutz (2002).

självreproduktionen inom eliten finns i än mindre omfattning. I 1989 års maktutredning var andelen internt rekryterade inom hela makteliten sju procent. Detta avsåg då inte en reproduktion av elitpositioner inom ett specifikt fält, snarare handlade det om att fäderna innehaft en elitposition oberoende inom vilket fält. Den undersökning som jag hittills har utfört har inriktat sig på om det förekommer en social självreproduktion inom biskops- och prästfamiljer inom det kyrkliga fältet. 38 % av biskoparna hade förvisso sin bakgrund i biskops- och prästfamiljer, vilket borde anses som en omfattande social självreproduktion inom det kyrkliga fältet. Det är dock endast 3 % av biskoparna som hade fäder som innehaft samma höga elitposition inom fältet. En undersökning av hur stor andel fäder som innehaft en elitposition inom ett annat samhällsområde skulle kanske bidra med andra resultat. En liknande undersökning borde därför utföras för att möjliggöra en jämförelse.

Det har också kunnat konstateras ett giftermålsmönster bland biskopar som själva var prästsöner och biskopinnor som var prästdöttrar. Än viktigare är dock att peka på att det under 1900-talets första hälft förekom att sju biskopar gifte sig med just biskopsdöttrar. Giftermålen gav biskoparna tillgång till flera för karriären viktiga nätverk. Det verkar vidare som att biskopar med tillgångar till dessa informella kontakter via familjernas nätverk också har lyckats i sin karriär, inte sällan både inom akademien (inom det teologiska området) samtidigt som de senare har fortsatt sin karriärväg inom det kyrkliga fältet där de har nått elitpositionen som biskop.

Under 1900-talets senare decennier visade sig andra former av meriter och tillgångar bli viktigare för att lyckas med en kyrklig karriär. Både det kulturella och det sociala kapitalet får annat innehåll under seklets senare decennier. De s.k. biskopsfamiljerna upphörde efter 1960-talet och biskoparnas sociala rekryteringsbakgrund blev bredare. Samma mönster gällde för rekrytering inom den övriga prästkåren, vilket bidrog till en kanske något förvånande samstämmighet i sammanhanget. Engelsk forskning har som nämnts visat på något skilda tendenser, jämfört med svenska förhållanden. Där kan det snarare märkas en större skillnad mellan biskoparna och det övriga prästerskapet. Biskoparna tenderade att bli alltmer exklusiva som grupp medan rekryteringen till den övriga prästkåren fick en bredare social förankring. Biskoparnas koppling till en tidigare akademisk karriär avtar också efter hand, om än det fortfarande verkar vara ett gångbart symboliskt kapital att ha förvärvat en doktorstitel för att lyckas göra karriär inom Svenska kyrkan.

Uppsatsens huvudsakliga resultat är att det förekommer en social självreproduktion bland svenska biskopar samt att de informella kontakterna, främst via släktskap, har visat sig vara viktiga tillgångar för att inte bara få möjlighet till en karriär inom

det kyrkliga fältet, de har också lyckats i sin karriär, utifrån antagandet att "lyckas" är att nå biskopens position. Det finns flera viktiga aspekter i forskningen om svenska biskopar som kvarstår att undersöka. T.ex. har en del av biskoparna haft en koppling till det politiska fältet. En del har varit politiskt aktiva som t.ex. riksdagsmän, andra genom att de har haft en offentligt deklarerad partipolitisk ståndpunkt. Det är viktigt att undersöka om den politiska inställningen varit ett gångbart kapital för att bli utnämnd till biskop, kanske inte minst när det gäller biskopsutnämningar från 1970-talet och framåt. Den slutliga makten att formellt utnämna eliten inom Svenska kyrkan under 1900-talet fanns hos kungen, eller för senare period hos ministern som ansvarade för kyrkofrågor. Men de utnämnda biskoparna ser inte främst sitt uppdrag som en konsekvens av en politisk utnämning. Snarare betonar de att de har fått ett uppdrag att utföra, ett kall att förvalta, och då inte främst åt staten utan åt Gud.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Biskopsmötets Arkiv (Ärkebiskopsgården Uppsala)

Protokoll från Biskopsmöten för följande år:

1902-1912

1919-1926

1927-1929

1950

1951-1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958 januari, juni

1958 augusti

1959

1960 januari

1960 april.

Tryckta källor

Arcadius C.O, Franzén J.A, Zetterqvist E.A m.fl. *Växjö stifts herdaminne*, band 1, Växjö 1921.

Biografisk matrikel över Skara stifts prästerskap 1985, red. Pettersson Sven, Skövde 1986.

Biografisk matrikel över Svenska Kyrkans prästerskap 1970, red. Hylander Ivar, Lund 1971.

Brandberg Th och von Bahr J, *Uppsala universitets matrikel 1906*, Uppsala 1906.

Carlquist Gunnar, *Lunds stifts herdaminne. Från reformationen till nyaste tid.*, Serie II Biografier, Arlov 1980.

Carlsson Sten, *Bonde – präst – ämbetsman: svensk ståndscirkulation från 1680 till våra dagar*, Stockholm 1962.

Cederbom L. A. och Friberg C. O., *Skara stifts herdaminne 1850-1930*, Andra bandet, Stockholm 1930.

Dintler Åke och Grönberg Lennart, *Uppsala universitets matrikel 1951-1960*, Uppsala 1975.

Dintler Åke och Lindquist J.C. Sune, *Uppsala universitets matrikel 1937-1950*, Uppsala 1953.

Edestam Anders, *Karlstads stifts herdaminne från medeltiden till våra dagar*, band 1, Karlstad 1975.

Fries Thoralf och von Döbeln Ernst, *Uppsala universitets matrikel höstterminen HT 1926*, Uppsala 1927.

Fries Thoralf och von Döbeln Ernst, *Uppsala universitets matrikel höstterminen 1936*, Uppsala 1937.

Gerle Eva, *Lunds universitets matrikel 1967-1968*, Lund 1968.

Hassler Ove, Cnattingius Bengt, Setterdahl Claës, *Linköpings stifts matrikel 1951*, Linköping 1951.

Hellström Gunnar, *Stockholms stads herdaminne från reformationen intill tillkomsten av Stockholms stift*, Stockholm 1951.

Härnösands stift 1904-1994. Präster och pastorat, Härnösand 1994.

Luleå stift 1904-1981. Församlingar och prästerskap, Luleå 1982.

Matrikel över Gästrike-Hälsinge nation i Uppsala 1811-1961, red. Thimon Gösta, Uppsala 1963.

Norberg Anders, Tjerneld Andreas, Asker Björn, *Tvåkammarriksdagen 1867-1970*, band 3, Stockholm 1986.

Norborg Knut, *Göteborgs stift 1885-1949. Biografisk matrikel över stiftets prästerskap*, Halmstad 1949.

Norborg Knut, *Göteborgs stift 1950-1964. Biografisk matrikel över stiftets prästerskap*, Göteborg 1964.

Nordisk familjebok, band 7, Stockholm 1907.

Nordisk familjebok, band 13, Stockholm 1910.

Nordisk familjebok, band 24, Stockholm 1916.

Nordisk familjebok, band 30, Stockholm 1920.

Norlind Wilhelm och Olsson Bror, *Lunds universitets matrikel 1939*, Lund 1940.

Nyström Ludvig, *Upsala ärkestifts herdaminne*, Fjärde delen, Upsala 1893.

Olsson Bror, *Karlstads stifts herdaminne*, band 1, Lund 1951.

Svensk författningssamling 1971.

Svensk författningssamling 1982.

Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok, band 1, Stockholm 1942.

Svenska män och kvinnor. Biografisk uppslagsbok, band 6, Stockholm 1949.

Svenskt biografiskt lexikon, red. Lager-Kromnow Birgitta, band 23, Stockholm 1980-1981.

Svenskt biografiskt lexikon, red. Lager-Kromnow Birgitta, band 24, Stockholm 1982-1984.

Vem är det? 1914, 1920, 1931, 1935, 1937, 1949, 1953, 1955, 1959, 1967, 1987, 1989, 1991, 1995, 1999.

Vem är vem, Götaland utom Skåne, Halland och Blekinge, huvudred. Harnesk Paul, Örebro 1965.

Westerlund Johan Alfred och Setterdahl Johan Axel, *Linköpings stifts herdaminne*, band 1-2, Linköping 1915.

Litteratur

Aulén Gustaf, *Hundra års svensk kyrkdebatt. Drama i tre akter*, Stockholm 1953.

Bourdieu Pierre, *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*, Uddevalla 1999.

Broady Donald, *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*, Andra upplagan, Stockholm 1991.

Bäckström Anders, *Religion som yrke. En studie av de svenska prästkandidaternas bakgrund och rolluppfattning vid 1970-talets slut*, Uppsala 1983.

Ekström Sören, *Svenska kyrkan i utveckling. Historia, identitet, verksamhet och organisation*, Fjärde reviderade upplagan, Stockholm 1999.

Ekström Sören, *Makten över kyrkan. Om svenska kyrkan, folket och staten*, Stockholm 2003.

Gunneriusson Håkan, *Det historiska fältet. Svensk historievetenskap från 1920-tal till 1957*, Uppsala 2002.

Göransson, "Född till makt?", *Maktens kön*, red. Göransson Anita, (kommande).

Hallencreutz Carl Fredrik, *Yngve Brilioth. Svensk medeltidsforskare och internationell kyrkoledare*, Uppsala 2002.

Imberg Rune, *Biskops- och domprostutnämningar i Svenska Kyrkan 1866-1989*, Lund 1991.

Imberg Rune, "Biskopssläkter i Svenska kyrkan", *Arkiv - Fakultet - Kyrka. Festskrift till Ingmar Brohed*, red. Jarlert Anders, Lund 2004.

Jergmar Jarl, *Biskopsmötet i Sverige 1902-1924*, Lund 1970.

Kjöllerström Sven, *Biskopstillsättningar i Sverige 1531-1951*, Lund 1952.

Kyrkolagarna III, utg. av Ahrent Emil, Andrén Carl-Gustaf, Ohlsson Sven Håkan, Lund 1973.

Kyrkoordning med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan, Stockholm 2002.

Lagerlöf Nilsson Ulrika, *Religion, profession och genus. Om prästyrkets förändring under 1900-talet*, opublicerad D-uppsats, Historiska institutionen, Göteborgs universitet 2001.

Lagerlöf Nilsson Ulrika, *Åt vem är makten given? Den sociala bakgrunden hos biskoparna i Svenska kyrkan under 1900-talet*, opublicerad seminarietext, Historiska institutionen, Göteborgs universitet 2004.

Malmberg Axel, ”Våra biskopar”, *Svensk Kyrkotidning*, årg. 36, Uppsala 1940.

Meurling Birgitta, *Sarons liljor? En etnologisk studie av prästfruars könskonstituering*, Stockholm 1996.

Nationalencyklopedin (NE)

- teologisk encyklopedi 05-02-09

http://www.ne.se/jsp/search/search.jsp?h_search_mode=simple&h_advanced_search=false&t_word=teologisk+encykl&btn_search=S%F6k+i+NE&h_history=1

- praktisk teologi 05-02-09

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=286538&i_word=praktisk%20teologi

- domkapitel 05 02-11

http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=155402&i_word=domkapitel

Rodhe Edvard Magnus, *Svenska kyrkan omkring sekelskiftet*, Stockholm 1930.

Stenlås Niklas, *Den inre kretsen. Den svenska ekonomisk elitens inflytande över partipolitik och opinionsbildning 1840-1949*, Lund 1998.

Suleiman Ezra N., *Elites in French society: the politics of survival.*, Princeton U. P. 1978.

Thompson Kenneth, ”Church of England bishops as an elite”, *Elites and power in British society*, ed. Stanworth Philip & Giddens Anthony, London 1974.

Wetterberg Gunnar, *Handbok i kyrkolagfarenhet*, Lund 1928.

Bilaga 1

Tabell 3. *Biskopar under 1900-talet som har någon form av släktskapsrelation sinsemellan.*

Biskopar	Stift	År som biskop	Släktskap	Präst -son	Gift med prästdotter	Övrigt
Gottfrid Billing	Västerås Lund	1884-1898 1898-1925	far, svärfar		x	
Einar Billing	Västerås	1920-1939	son, svåger	x		
Edvard Herman Rodhe	Göteborg	1888-1929	far	x		
Edvard Magnus Rodhe	Lund	1925-1948	son, svärson, svåger	x	x	
Hjalmar Danell	Skara	1905-1935	far	x	x	
Sven Danell	Skara	1955-1969	son	x	x	
Nathan Söderblom	Uppsala	1914-1931	svärfar	x		
Yngve Brilioth	Växjö Uppsala	1937-1950 1950-1958	svärson, svåger	x	x	
Algot Anderberg	Visby	1951-1962	svärson, svåger		x	
Arvid Runestam	Karlstad	1937-1957	svärson, svåger		x	
Johan Alfred Eklund	Karlstad	1907-1938	svärfar			Gudfar till en av Hjalmar Danells söner
Gunnar Hultgren	Visby Härnösand Uppsala	1947-1950 1950-1958 1958-1967	svärson		x	

De biskopar som har noterats i tabellen är i huvudsak verksamma under första hälften av 1900-talet. Släktskapen biskoparna emellan avtar under senare delen av 1900-talet, men det kan vara av intresse att veta att de två *nuvarande* biskoparna i Göteborgs respektive Skara stift är kusiner (Carl-Axel respektive Erik Aurelius, vars farfar var biskop i Linköping stift under 1930-talet). Och en av de mest aktuella kandidaterna i Skara stift vid biskopsvalet 2003 var Per Eckerdahl, bror till den förre biskopen i Göteborgs stift Lars Eckerdahl... Fenomenet med ”biskopsfamiljer” kanske åter håller på att bli en realitet?